

Mythe: "Vrijhandel bevordert de mondiale voedselzekerheid"

De mythe:

Mondiale voedselzekerheid is gebaat bij vrijhandel. Competitie en handel tussen landen zorgen ervoor dat boeren zich specialiseren in de producten waar zij de laagste kostprijs behalen, waardoor consumenten minder betalen voor voedsel. ¹ Om ten volle te profiteren van deze voordelen moeten handelsbelemmeringen zoveel mogelijk worden weggenomen. ² Voor ontwikkelingslanden (hierna: *the Global South*) biedt vrijhandel een uitweg uit armoede en ondervoeding.

Weerlegging:

Vrijhandel is juist funest voor voedselzekerheid en duurzame voedselproductie. Landbouw is om een aantal redenen niet vergelijkbaar met andere economische sectoren. Marktregulering is noodzakelijk om boeren in zowel Noord als Zuid een kostendekkende en eerlijke prijs te garanderen, waardoor ze zo duurzaam mogelijk kunnen produceren. Alleen met maatregelen zoals productiebeheersing en importbescherming kunnen we nu en in de toekomst wereldwijd de voedselzekerheid waarborgen, en ervoor zorgen dat natuurlijke hulpbronnen in eerste instantie worden ingezet voor de productie van voedsel voor de lokale bevolking. ³ Marktregulering is ook een voorwaarde om milieu-, sociale- en milieukosten zoveel mogelijk te internaliseren in de prijs aan de consument. Dat kan er ook voor zorgen dat binnen het toekomstige Europese Gemeenschappelijke landbouwbeleid (GLB) de landbouwsubsidies veel effectiever en efficiënter kunnen worden ingezet.

Uitgebreide toelichting

1. Waarom is landbouw geen normale economische sector? ⁴

- Vraag en aanbod zijn in ons voedselsysteem weinig elastisch; zowel boeren als consumenten kunnen of willen niet of nauwelijks reageren op hogere of lagere voedselprijzen. Boeren die een bepaald gewas hebben gezaaid of geïnvesteerd hebben in vee, kunnen niet op korte termijn inspelen op dalende of stijgende prijzen. ⁵ En met name westerse consumenten zullen niet minder eten als het duur is of méér als het goedkoop is.
- Prijs-inelasticiteit vergroot de risico's op tekorten en overschotten. Een volledig geliberaliseerde markt (zonder productiebeheersing, marktbescherming en voorraadbeheer) leidt meestal tot lage prijzen vanwege overproductie. In uitzonderlijke situaties treden

tekorten op, en dus hoge prijzen. Over het algemeen zijn de prijsfluctuaties van landbouwproducten groot.

- Individuele boeren hebben doorgaans weinig invloed op de prijsvorming, behalve als zij zich organiseren in coöperaties of goede contracten overeen kunnen komen met vaste afnemers. Daarentegen zijn er door voortdurende fusies en overnames in de voedselketen grote (internationale) machtsconcentraties ontstaan binnen toeleveranciers, afnemers en detailhandel. Mede vanwege deze machtsconcentraties is er op de 'voedselmarkt' geen sprake van vrije mededinging, volledige transparantie en een gelijk speelveld. De 'voordelen' die voorstanders van vrijhandel in het vooruitzicht stellen komen dan ook voornamelijk ten goede aan grote bedrijven, terwijl de nadelen vooral voor rekening komen van de samenleving als geheel.
- Landbouw is per definitie multifunctioneel: agrarische productie gaat immers automatisch gepaard met andere maatschappelijke functies zoals natuur- en landschapsbeheer, bodem- en waterbeheer en eventueel recreatie, educatie en gezondheidszorg. Beloningen voor deze diensten worden echter nauwelijks verwerkt ('geïnternaliseerd') in de prijzen van landbouwproducten. Ook worden de kosten voor milieu, maatschappij en dierenwelzijn niet of maar gedeeltelijk in de verkoopprijs aan de consument meegenomen. Bij gebrek aan marktregulering is de prijs voor voedsel in de winkel dus te laag.
- De overheid heeft belangrijke verplichtingen met betrekking tot de toegang tot basisbehoeften zoals voedsel, vergelijkbaar met onderwijs, zorg en huisvesting. De overheid moet het recht op voedsel van de eigen bevolking beschermen en respecteren⁶ en voorkomen dat dit recht in andere landen wordt geschonden door bijvoorbeeld import en export.

Deze kenmerken maken de landbouw tot een unieke economische sector. Het ingrijpen van de overheid via marktregulering is gerechtvaardigd, als de vrije markt tot grote problemen leidt voor maatschappij en milieu. 'Het is niet toevallig dat de overheid van oudsher ook intervenueert in andere sectoren die voorzien in basisbehoeftes: water, energie, woningen, gezondheidszorg, onderwijs en verkeer en vervoer.'⁷ De meeste landen kiezen dan ook voor een vorm van marktregulering en bescherming met betrekking tot de landbouw.⁸ Ook zetten met name de EU en de VS op grote schaal landbouwsubsidies in (zie punt 3.)

2. Voor een duurzame voedsel-productie is een kostendekkende prijs nodig

Landbouw is dus niet te vergelijken met andere economische sectoren. Daarom is het nodig dat de overheid ingrijpt. Dat gebeurde ook in eerste instantie binnen het Europese Gemeenschappelijke LandbouwBeleid (GLB). Maar in de afgelopen decennia is landbouw onderdeel geworden van de WTO (de Wereldhandelsorganisatie) en andere vrijhandelsverdragen. Importtarieven werden verlaagd of ingetrokken. Daarnaast werden productiebeheersing (zoals melkquotering) en andere maatregelen die leidden tot gegarandeerde prijzen, afgeschaft. Hierdoor zitten boeren binnen en buiten de EU min of meer in hetzelfde schuitje; ze zijn steeds minder in staat een kostendekkende prijs te behalen en hun bevolking te voeden. Zo kunnen akkerbouwers die in Europa plantaardige eiwitten willen telen, niet concurreren met sojaproducten uit Zuid-Amerika. De Europese veehouderijsector krijgt te maken met importproducten die zijn geproduceerd met lagere standaarden door vrijhandelsverdragen zoals TTIP, CETA en een verdrag met de Mercosur.⁹ Door diezelfde verdragen én door structurele aanpassingsprogramma's van Wereldbank en IMF, krijgen boeren in 'the Global South' te maken met – deels gesubsidieerde – dumping van westerse overschotten op hun lokale markten. Ook werden overheden gedwongen om maatregelen af te schaffen die voorheen leidden tot stabielere prijzen voor boeren. Vanwege de concurrentie met geïmporteerde producten moeten boeren, zowel in het

Noorden als in het Zuiden, onder de kostprijs produceren, wat leidt tot een kaalslag onder familiebedrijven in de landbouw. Een deel van deze gestopte boeren vertrekt vervolgens als migrant naar Europa.¹⁰ Daarnaast zijn veel landen in 'the Global South' door decennia van liberalisering netto-voedselimporteur geworden.¹¹

3. De westerse landbouw is in hoge mate afhankelijk van subsidies

In het verleden kon de EU de voedselproductie verhogen door boeren een gegarandeerde hoge prijs te bieden in combinatie met importheffingen om de voedselproductie te beschermen. Daarnaast werden overschotten gedumpt op de wereldmarkt door het prijsverschil te overbruggen door middel van exportsubsidies. Op deze dumping was terecht veel kritiek. Binnen de WTO werd vervolgens een 'truc' gelegitimeerd waarbij de prijs aan de boeren werd verlaagd, en boeren als (gedeeltelijke) compensatie een inkomenssubsidie kregen. De (multinationale) verwerkende en handelsbedrijven profiteren het meest van deze 'liberalisering' omdat ze zo hun grondstoffen onder de kostprijs kunnen inkopen. Er werden wel enkele - zwakke - milieuvorwaarden aan de subsidies gesteld, en vervolgens werden deze subsidies ontkoppeld van de productie. Maar omdat er producten onder de kostprijs worden verkocht op de wereldmarkt, is er nog steeds sprake van handelsverstoringe subsidies en dus dumping. Dat geldt ook voor de landbouwsubsidies die de Verenigde Staten verstrekt. Dat deze subsidies handelsverstoringe zijn wordt echter ontkend door de WTO, waarvan het beleid grotendeels bepaald wordt door westerse landen en hun multinationals. Landen in 'the Global South' hebben vaak geen financiële mogelijkheden om hun boeren te subsidiëren; zij kunnen hun boeren alleen beschermen via importheffingen, maar die wil de WTO juist verlagen.

4. Op een vrije wereldmarkt worden schaarse hulpbronnen ingezet voor luxeproducten in plaats van voor voedsel

Een ander onderdeel van de vrijhandelsmythe is de merkwaardige gedachte dat landen in het Zuiden zich via de export van landbouwproducten kunnen ontworstelen aan armoede en ondervoeding. Op de huidige wereldmarkt krijgt de koopkracht van de rijksten – die behoefte hebben aan vlees en biobrandstoffen – immers prioriteit boven de eerste levensbehoeften van ondervoede mensen met minder koopkracht. Grootgrondbezitters, (westerse) multinationals en investeerders kopen of leasen het steeds schaarser wordende land (én zoet water) in 'the Global South' voor de teelt in monocultuur van exportproducten zoals soja, palmolie en biobrandstoffen. Deze productie gaat veelal ten koste van de landrechten van boeren en inheemse volkeren, die daardoor niet meer in hun eigen behoeften kunnen voorzien. De natuurvernietiging die hiermee gepaard gaat leidt tot een grote uitstoot van broeikasgassen en klimaatverandering.

Voor Afrikaanse landen is de combinatie van export (van o.a. tropische producten zoals koffie en cacao) en de import van westerse, gesubsidieerde voedselproducten bovendien riskant. Tijdens de voedselcrises in 2008 en 2011 leidden de hoge voedselprijzen op de wereldmarkt in veel landen tot oproer. Juist de armsten konden zich deze hoge prijzen niet veroorloven. Ook met het oog op klimaatverandering is het levensgevaarlijk om de agrarische productie in deze landen te veel af te stemmen op de export in plaats van de eigen voedselvoorziening. Het zal door de toenemende frequentie en intensiteit van weersextremen steeds moeilijker worden om hun eigen bevolking te voeden. Dat blijkt ook uit het rapport van de FAO (VN-organisaties voor landbouw en voeding); na

jaren van daling is in 2016 het aantal ondervoede mensen gestegen tot 815 miljoen, dat kwam volgens hen vooral door klimaatverandering en conflicten.¹²

Het alternatief

Nationale en internationale overheden moeten hun verantwoordelijkheid weer terugpakken om voedselzekerheid voor de bevolking en een redelijke levensstandaard voor boeren te waarborgen, met oog voor de beschikbare natuurlijke hulpbronnen en bescherming van de biodiversiteit. Overheidsbeleid zou moeten leiden tot kostendekkende prijzen aan boeren, meer zelfvoorziening en voedselzekerheid binnen landen en regio's zoals de EU, en consumentenprijzen waarin sociale-, milieu- en dierenwelzijnskosten zijn geïnternaliseerd. In grote lijnen komt dit overeen met het respecteren van voedselsoevereiniteit.¹³ De volgende maatregelen kunnen hiertoe bijdragen (zie ook het Europeabreed ondersteunde *Alternative Trade Mandate*¹⁴):

- Landen of regio's zoals de EU mogen importheffingen handhaven en verhogen om hun voedselproductie te beschermen, en zoveel mogelijk zelfvoorzienend te worden. Dat betekent dat boeren in Noord en Zuid een kostendekkende prijs kunnen behalen op hun markt, en dat natuurlijke hulpbronnen in 'the Global South' zo min mogelijk in beslag wordt genomen voor exportgewassen zoals veevoer en biobrandstoffen.
- Omdat oneerlijke concurrentie van importproducten dan wordt voorkomen, kunnen de maatschappelijke eisen aan de landbouw en veeteelt omhoog.
- Ecotaksen op fossiele brandstoffen, transport en andere vervuilende stoffen dienen te worden verhoogd. Die zorgen er ook voor dat productie en consumptie binnen Europa zo dicht mogelijk bij elkaar komen te liggen.
- Door hogere maatschappelijke eisen en ecotaksen gaan alle boeren duurzamer produceren, waardoor het prijsverschil tussen gangbare en biologische landbouwproducten kleiner wordt. Dat zal leiden tot een groei van de biologische sector.
- Productiebeheersing binnen akkerbouw en veehouderij bevordert de stabiliteit tussen vraag en aanbod, wat zorgt voor kostendekkende en stabiele prijzen en voorkomt dumping in 'the Global South'.
- Op internationale schaal zorgen hernieuwde grondstoffenovereenkomsten voor tropische producten zoals koffie en cacao voor een balans tussen aanbod en vraag, en dus stabiele prijzen. Tevens worden de hogere Europese importtarieven op bewerkte tropische producten (tariefescalatie) verlaagd, zodat de bewerking hiervan vooral in the Global South plaats vindt.
- Als bovenstaande maatregelen worden ingevoerd, kunnen de huidige Europese landbouwsubsidies kunnen afgeschaft. Dit landbouwbudget kan veel gericht worden ingezet voor het bevorderen van een meer agro-ecologische voedselvoorziening én het verlenen van groene diensten aan de samenleving. Alleen boeren die specifieke diensten verlenen op het gebied van natuur- en landschapsbeheer, of die hun organische stof-gehalte in de bodem verhogen, krijgen hiervoor een kostendekkende vergoeding. Het verhogen van organische stof is ook een zeer goede klimaatmaatregel, omdat zo broeikasgassen worden vastgelegd. Boeren die deze groene diensten niet verlenen krijgen dan geen subsidies meer, maar natuurlijk wel een kostendekkende en stabiele prijs voor een duurzamer product.
- Ook maatregelen ter bevordering van lokale zelfvoorziening (op gemeenschappelijk) land, zoals Community Supported Agriculture, zouden gestimuleerd kunnen worden door middel van Europese landbouwfondsen.¹⁵
- De overheersende marktmacht van verwerkende bedrijven, tussenhandel en supermarkten binnen de voedselketen kan worden aangepakt met verbeterd mededingingsbeleid. Dit leidt tot een zo klein mogelijk verschil tussen prijzen aan de boer en de consument.

De komende jaren zal er worden gesproken over een hervormd Europese Gemeenschappelijke landbouwbeleid (vanaf 2021). Dit biedt een uitgelezen kans om deze aanbevelingen ter harte te nemen. Daarbij is het duidelijk dat de uitgangspunten en afspraken binnen de huidige WTO het genoemde alternatief onmogelijk maken. Er zal dus gewerkt moeten worden aan een internationale eerlijke handelsorganisatie waarbij het universele recht op voedsel, het voortbestaan van familiebedrijven in de landbouw en internationale milieuoverdragen prioriteit krijgen boven het 'WTO-recht' van multinationals om markten te mogen binnendringen en om toegang te krijgen tot steeds schaarsere natuurlijke hulpbronnen.

Voedsel Anders Nederland

December 2017

www.voedselanders.nl

Auteur:

Guus Geurts

guusgeurts@yahoo.com

06 – 43979849

REFERENTIES

¹ Volgens de de zogenaamde comparatieve kostentheorie zorgt (vrij)handel ervoor dat landen zich zullen specialiseren in die producten waar ze de laagste kostprijs in hebben. Door te handelen in die producten, profiteren beide landen. Zie: <https://www.economielokaal.nl/comparatieve-kosten/>. Vaak wordt landbouw daarbij beschouwd als een 'normale' economische sector, waarin deze theorie ook toepasbaar zou zijn.

² Zie ook deze passage uit een gelekt document 'The Future of Food and Farming' (pagina 19) van de Europese Commissie over het toekomstig GLB-beleid:

'Thanks to the CAP the EU is the world largest agri-food exporter. Further liberalisation of trade and increased participation in global value chains will allow the EU agri-food sector to develop exports even further, responding to growing middle-class demand worldwide, as well as dietary changes. For consumers, further growth in international trade will improve the accessibility, variety and affordability of food.'

Europese Commissie, gelekt door ARC2020, oktober 2017, zie: <http://www.arc2020.eu/wp-content/uploads/2017/10/ARC2020-PRESENT-THE-CAP-Communication-LEAK.pdf>

³ 'Lokaal' kan ook worden beschouwd als regionaal, nationaal of supra-nationaal, zoals de EU. Belangrijk hiervoor is op welk niveau er beslissingen over marktregulering en handelsbeleid kunnen worden genomen. Maar ook

vanwege milieuoverwegingen is het aan te bevelen dat productie en consumptie zo dicht mogelijk bij elkaar plaats vinden.

⁴ - Zie ook pagina 80 – 81 in 'Wereldvoedsel - Pleidooi voor een rechtvaardige en ecologische voedselvoorziening', Guus Geurts, 2013

- Een groot deel van deze tekst in dat boek is gebaseerd op: *Duurzame landbouw in een verstedelijkend Nederland - Bouwstenen voor de Nationale Strategie Duurzame Ontwikkeling*, W.J. van der Weijden, Centrum voor Landbouw en Milieu, Utrecht, september 2001, zie:

http://www.toolkitforyou.nl/toolkitlvd/documents/Duurzame_landbouw_in_een_verstedelijkend_gebied.doc

⁵ Zie over deze gebrekkige elasticiteit binnen de landbouw ook de Cobweb- theorie, pagina 66 in *Food Security, Agricultural Policies and Economic Growth*, Niek Koning, Earthscan 2017 en

https://en.wikipedia.org/wiki/Cobweb_model

⁶ Zie een interview met José Luis Vivero, die er voor pleit voedsel als een 'common good' te beschouwen. De overheid zou b.v. een gratis schoolmaaltijd kunnen aanbieden op vergelijkbare wijze als ze gratis onderwijs aanbiedt. Video uitgebracht door European Commons Assembly:

<https://www.youtube.com/watch?v=BXcyCs3mnvw&index=8&list=PLVZPtntvYANEqVVII8sfsDM1SZpoAOKsh>

⁷ W.J. van der Weijden, zie noot 4

⁸ Door de grote problemen die een volledig vrije markt in de landbouw veroorzaakt, kiezen de meeste landen voor marktregulering en bescherming. Dit kan via het toepassen van:

- maatregelen die invloed hebben op de prijs en zo binnenlandse producten beschermen tegen buitenlandse producten (*tarifaire* maatregelen), voorbeelden zijn importheffingen en importquota, exportsubsidies, en prijsbeleid door productiebeheersing en voorraadbeheer;

- andere maatregelen (*non-tarifair*), voorbeelden zijn normen op gebied van milieu en voedselveiligheid, en administratieve voorschriften bij de import of export.

Zie: http://nl.wikipedia.org/wiki/Douanewetgeving#Tarifaire_versus_non-tarifaire_belemmeringen

⁹ Zie de volgende documenten van de TTIP en landbouw-coalitie (2016):
- het manifest Houd de Boerderij TTIP-vrij;

- de brochure 'TTIP en CETA als een gevaar voor de hoogwaardige Europese en Nederlandse landbouw, veehouderij en voedselvoorziening'. <http://ttipalarm.nl/milieu-en-voedsel/houd-de-boerderij-ttipvrij/>

¹⁰ Zie de informatieve serie van MO*-Magazine over dit verband (najaar 2017):

<https://www.mo.be/dossiers/europese-dumping-als-oorzaak-van-migratie>

¹¹ Vele onderzoeksrapporten beschreven de negatieve gevolgen van vrijhandelsbeleid voor de voedselvoorziening in the Global South ('ontwikkelingslanden'). Zie noot 32, pagina 3: www.guusgeurts.nl/wereldvoedsel

Een voorbeeld: Voormalig president Bill Clinton van de VS erkende dat zijn 'neoliberaal vrijhandelsbeleid gedurende de negentiger jaren, tot een vernietiging heeft geleid van Haïti's landbouwsector en tot de onmogelijkheid van het land om zichzelf te voeden. "Het is misschien goed geweest voor sommige van mijn boeren in Arkansas, maar het heeft niet gewerkt. Het was een fout."

Bill Clinton Admits Neoliberal Policies in Haiti Were 'a Mistake', 30 maart 2010, zie:

<http://www.stwr.org/latin-america-caribbean/bill-clinton-admits-neoliberal-policies-in-haiti-were-a-mistake.html> (Pagina 61, Wereldvoedsel, Guus Geurts, 2013)

¹² *World hunger again on the rise, driven by conflict and climate change, new UN report says*, FAO, 15 september 2017, <http://www.fao.org/news/story/en/item/1037253/icode/>

¹³ Zie ook: 'Voedselsoevereiniteit is het recht van mensen op gezond en cultureel passend voedsel, geproduceerd op ecologisch verantwoorde en duurzame wijze in een voedsel- en landbouwsysteem dat door henzelf wordt vormgegeven. Het plaatst de ambities en behoeften van hen die voedsel produceren, distribueren en consumeren centraal in voedselstructuren en het beleid, in plaats van steeds te buigen voor de eisen van de markt en grote corporaties. Het behartigt de belangen van de volgende generatie.' Deze tekst en meer uitleg van de principes van voedselsoevereiniteit zijn hier te vinden:

<http://www.boerengroep.nl/themas/voedselsoevereiniteit/>

¹⁴ Nederlandstalige brochure van de Alternative Trade Mandate 'Handel: Hoog tijd voor een nieuwe visie' met uitleg: <https://www.somo.nl/nl/alternative-trade-mandate-een-nieuwe-koers-voor-het-eu-handels-en-investeringsbeleid/>

¹⁵ Zie voor voorstellen hiertoe een interview met José Luis Vivero, die er voor pleit voedsel als een 'common good' te beschouwen. Op dit moment ontbreekt het woord 'commons' in het Europese Gemeenschappelijke Landbouwbeleid. Hij presenteert goede alternatieven om dit landbouwbudget effectiever in te zetten. Video uitgebracht door European Commons Assembly:

<https://www.youtube.com/watch?v=BXcyCs3mnvw&index=8&list=PLVZPtntvYANEqVVII8sfsDM1SZpoAOKsh>